

Fra Agger omkring Aar 1800.

Ved HENR. LAURSEN.

Skoleholder Brønsdorph huser sin Søn.

1802 den 14. Oktober udi Extrarets Sagen anlagt af befaleet Aktor Jacob Jensen i Thisted mod Skoleholder Ejlert Brønsdorph i Agger, fordi denne havde huset sin Søn, som var deserteret fra 3die Jydske Infanteri Regiment i Aalborg, er saaledes kendt og afsagt Dom:

Fra det 3die Jydske Regiment i Aalborg er noget før Paaske dette Aar deserteret tvende Musketerer, indstævntes Søn Peter Brønsdorph og en anden af Navn Eneheim, disse er ved Commando fra Regimentet bleven eftersat, og Commandoen har været i Skoleholder Eilert Brønsdorps Hus i Agger at efterlyse disse Desertører, men som ingen vidste af disse Desertører at sige, er Commandoen igen bortgaaet med det Løfte fra Eilert Brønsdorph, at om han kunde faa Spor paa denne sin undvigte Søn, skulde han anmelde det til Regimentet. Nogle Dage efter at Commandoen saaledes var bortgaaet, skal disse tvende Desertører en Aften sildig være kommen til Brønsdorps Hus i Agger, og Eilert Brønsdorph havde da sagt dem, at Commandoen havde været der til Eftersøgelse om dem, og Skoleholderen med Kone havde tilholdt Desertørerne ufortøvet at gaa tilbage til Regimentet, da de efter sammes Udsigende mulig kunde undgaa Spidsrodsstraffen. Eneheim skal da straks samme Nat have forladt Brønsdorps Hus og begivet sig paa Vejen tilbage til Regimentet, men Musketeren Peter Brønsdorph forblev i sin Faders Hus Natten over, og næste Dags Morgen under Løfte til sine Forældre straks at begive sig tilbage til Regimentet bortgik han fra Agger Skolehus med Landevejen nør paa, som gaar til Thisted, og paa Vejen til Aalborg. Saaledes har Forældrene og Faderen Eilert Brønsdorph været i den visse Forventning, at deres Søn var gaaet tilbage til Regimentet, men under 10. Juni efter foreløbig Skrivelse fra Regimentet til Amtets øvrighed af 25. Maj er der optaget Forhør over Eilert Brønsdorph og Hustru med flere i Agger Sogn, og ingen videre Forklaring er kunnet bleven opdaget om Eilert Brønsdorps Forbrydelse end formeldt, og ej heller under det af den befalede Aktor Jensen under den 7. Oktober ved Extraret førte Tingsvidne, og efter at Forklaringerne under Forhøret den 7. Oktober er bleven beedigede og efter alle yderligere fremsatte Spørgsmaale, er ingen nærmere Oplysning om Skoleholder Brønsdorps Forseelse kunnet blevet opdaget eller bevist.

Aktor Jensen har da bemeldte 7. Oktober nedlagt Paastand mod Skoleholder Eilert Brønsdorph, at han for at have huset og hælet sin Søn og befordret hans Flugt *I.* i Overensstemmelse med Forordning af 31. Okt. 1740 tildømmes at betale til det 3die Jydske Infanteri Regiment i Aalborg 30 Rdl. og desuden at arbejde 3 Maaneder i nærmeste Fæstning sluttet udi Jern til Hjulbaaren, 2. tildømmes at betale alle paa hans Transport til Straffestedet medgaaende Omkostninger og Salarium til Aktor Jensen 12 Rdl.

Tiltalte Eilert Brønsdorph har intet til sin Undskyldning afbevist eller fremført, og er da Sagen bemeldte 7. Oktober til Doms optagen.

Efter hvis saaledes er ført, bevist og oplyst, som mest er ved Eilert Brønsdorph og Hustrus Tilstaaelse, er denne Faderens Forseelse derudi: at han under Løfte af Desertøren, hans Søn Peter, næste Morgen at skulle forføje sig tilbage til Regimentet, har tilladt Sønnen een Nats Husly i sit Hus. Det er videre ikke overbevist ham, at han har haft nogen Del i sin Søns Undvigelse eller befordret hans Flugt. Men allernaadigste Forordning af 31. Okt. 1740 befaler: at de paa Landet, som faar Kundskab om nogen Desertør, skal arrestere eller anholde saadanne at bringes til nærmeste øvrighed til videre Foranstaltning, og skal de, som saadanne Pligter har efterladt, tilholdes for hver bortkommen Desertør at betale til Regimentet 30 Rdl. og desuden, ifald de modvillig har ladet dem passere, hælet eller borthjælpet dem, da efter Befindende at straffes med 1, 2 à 3 Maaneders Fæstningsarbejde udi Jern til Hjulbaaren. Her er dog ikke bevist, at den fattige Skoleholder Eilert Brønsdorph har borthjælpet denne sin Søn til Undvigelse, men alene efter den naturlige Faderpligt tilladt ham en Nattes Leje til næste Morgen, under Sønnens Forsikring da straks at tilbagegaa til Regimentet.

Efter saadan Befindende kendes udi denne Sag for Ret: at Skoleholder Eilert Brønsdorph i Agger bør betale til 3die Jydske Infanteri Regiment i Aalborg Penge 30 Rdl. og til den befalede Sagfører Jacob Jensen af Thisted 4 Rdl., alt inden 15 Dage efter denne Doms lovlige Forkyndelse, og hvis disse Bøder ikke af hans Bo kan udredes, da bør han derfor lide Kropstraf med Fængsel paa Vand og Brød, hvilken Kropstraf af Amtets Øvrighed dikteres iflg. Forordning af 6. Decbr. 1743.

Øster Agger Baadelav.

1803 den 16. Juni fremstod for Retten Sognefoged Thøger Laug af Øster Agger, som havde indstævnet Peder Nielsen Ninn og Therkild Christensen af Øster Agger, som har forladt hans Baadelav og i Forening med tvende andre Mænd, nemlig Jens Poulsen og Niels Iversen, har foretaget sig ved sidste Michaeli Tider at bygge en ny Baad til Havfiskeriet for dem selv alene, som de nu bruger, uden nogensinde lovlig at have frasagt sig Brugen af Thøger Laugs nu ogsaa af ny opbygte Baad. Og da Thøger Laug ikke alene finder sig selv højlig fornærmet, nemlig derved at disse Mænd uden nogen lovlig Grund, Aarsag eller Opsigelse har forladt hans Baadelav, hvorved hans Baad har maattet ligge ubrugt til stor Skade og Tab for ham, men tror ogsaa, at denne Selvraadighed strider ganske imod og vil blive til Skade for den hidtil hafte og vedligeholdte gode Skik og Brug i Agger Sogn i Henseende til Fiskeriets Inddeling, hvorved stedse den fattige og svage saavel som den stærke og velhavende bekom sin Portion Fisk som en Rettighed uden Tryglen - saa vil han om denne ham tilføjede Uret med hvad videre deraf dependerer føre et lovligt Tingsvidne.

Retten paaraabte de indstævnte Sagvoldere i denne Sag, Peder Nielsen Ninn, Therkild Christensen; Jens Poulsen og Niels Iversen af Øster Agger, som og alle for

Retten fremstod, og Citanten Thøger Laug nedlagde da Forslag til Forlig saaledes: at da der altid fra Arilds Tid ikke har været uden trende Baadelav i Øster Agger, og der formedelst dens Folkemangel ej heller kunde være flere, hvoriblandt Thøger Laugs Baad, som nu ligger ubrugt, altid har haft Fiskerettighed lige med de tvende andre Baade, og uagtet Thøger Laug, ved det at Peder Ninn og Therkild Christensen har forladt hans Baadelav og givet sig i andet nyt Baadelav med Jens Poulsen og Niels Iversen, hvorved hans Baad har ligget ubrugt, har lidt stor Skade og Tab, saa foreslog han endnu til mindelig Afhandling, at naar der for Eftertiden i Øster Agger som tilforn ej blev brugt uden trende Baade, saa skulde dog det Fisk, som blev fanget, deles i fire Dele, saa længe Jens Poulsen og Niels Iversens Baad endnu kunde bruges, men naar den afgik, skulde Baadelavene ikkun være trende, som af Arilds Tid, og da skulde Thøger Laugs Baad indgaa til det ene, og Peder Ninn og Therkild Christensen indtræde til Thøger Laugs Baadelav igen som forhen.

Men dette Anbud vilde de indstævnte ikke indgaa, altsaa blev efter Citantens Begæring de indstævnte Vidner paraabt, nemlig Jens Iversen, Christen Pedersen, Niels Jensen, Søren Pedersen, Christen Grøn og Anders Sørensen, alle af Øster Agger, og efter at de havde aflagt deres Ed og lovet at ville udsige Sandhed, forklarede de blandt andet saaledes: Fra gammel Tid har der i Øster Agger ikkun været trende Havbaade til Fiskeri, og har da været udtaget trende Mænd for hver Baad, som kaldes Hovedmænd eller Baadejere, og til disse Baadejere blev de øvrige Husbeboere een eller to Gange (før Foraars- og Efteraarsfiskeriet) om Aaret inddelt saaledes, at saavel den rige og stærke som den fattige og svage kunde bekomme sin Portion Fisk. Efter at en Baad af Poul Thistedes for 17-18 Aar siden var i Stykker slagen, blev der en 2-3 Aar lejet en Baad, dels af Christen Michelsen i Vester Agger og dels af andre, men derefter gik Poul Thistedes Baadelav til Søren Laug og formaaede ham til at bygge en Havbaad, og den har været brugt saavel i Søren Laugs som i hans Søn Thøger Laugs Tid nu en 15 Aar indtil sidste Efteraar, da Jens Poulsen og Niels Iversen lod bygge en fjerde Havbaad, og Peder Ninn og Therkild Christensen, som forhen havde hørt til Thøger Laugs Baadelav, gik sammen med dem. Men det havde fra Arilds Tid været en fast Skik og Brug i Agger Sogns nordste Byer, at kun de Mænd, som har været Formænd for en Baad, maatte bygge Baad igen, naar denne afgik.

Den 27. Oktober meldte Thøger Laug sig for Retten og fremlagde udtagen Doms-Stævning contra de fire fornævnte Mænd, Tingsvidnet af 16. Juni og sit Deduktionsindlæg: - Jeg vilde særdeles nødig føre Sag mod mine Bymænd, men ikke alene jeg er fomærmet, men tror endog, at det almindelige er det, og paa ingen Maade, enten imellem os selv i gode Mænds Overværelse og Mægling eller ved Forligskommissionen har de været at bringe til Forlig. Jeg har derfor været nødt til at oplyse de saggivnes Forhold imod mig ved et Tingsvidne, hvoraf ses, at det er i det mindste 15 til 16 Aar siden min Fader Søren Laug efter Begæring og formedelst vedkommendes Uformuenhed lod bygge en Havbaad til det saakaldte Poul Thistedes Baadelav, den indstævnte Jens Poulsens Fader, og at samme Baad saavel i min Faders som siden i min Tid er brugt af Peder Ninn og øvrige tildelte Mænd med samme Rettigheder og Pligter i alle Henseender som de

andre tvende Baade i Byen, uden at nogen Mand har haft noget derimod at indvende før nu. Vidnerne forklarer, at der i over 40 Aar ikke har været uden trende Baadelav i Øster Agger, og at der heller ikke kan bruges flere af Mangel paa Mandskab, og at det har været Skik og Brug fra Arilds Tid, at kun de Mænd, som var Formænd for en Baad, maatte bygge Baad igen, naar denne afgik. Mine Baade har stedse været i god og forsvarlig Stand, og end ydermere har jeg ladet bygge en ny til dette Baadelav sidste Efteraar, saa de indstævnte i ingen Henseende - naar jeg undtager lidt Misundelse - har haft mindste Grund til den af dem foretagne Baadbygning m. v.

Jeg tror ifølge Loven 5-2-2 og det foran beviste at have fanget Hævd saavel paa Brugen af min Baad som paa igen at bygge ny Baad, naar fornøden gjordes, og formener derfor, at Jens Poulsen og øvrige indstævnte har begaaet en dobbelt Ulovlighed imod mig ved for det første at gaa fra min af dem hidtil uden Paaklage brugte Baad uden nogen Slags Frasigelse eller engang simpel at meddele mig det - og for det andet ved igen som ganske uvedkommende at bygge en ny Baad til Prejudice for min, som, ved det disse Mænd drog det til min Baad tildelte Mandskab til sig, maatte ligge ubrugt.

Foruden disse Fornærmelser, der er begaaede imod mig selv, finder jeg det min Pligt at gøre respective Dommeren opmærksom paa de skadelige Følger, de indstævntes Selvraadighed kunde være Aarsag til paa det almindelige i Agger Sogn. De i Øster Agger alene brugende trende Baade er een eller tvende Gange om Aaret bleven saaledes inddelt, at saavel den svage og fattige som den stærkere og rigere kunde bekomme sin Portion Fisk som en Rettighed uden Tryglen, og denne ros værdige og af Øvrigheden overholdte Skik og Brug har været over 40 Aar, men nu har de indstævntes Tilsetsættelse af denne Skik allerede forvoldt, at ogsaa andre har forladt det Baadelav, de var tildelte, og er gaaet til andre, og det er upaatvivlelig, at der jo vil ske store Misbrug og Uorden i Fremtiden, om den antagne, hjemlede og uforbederlige Orden, Skik og Brug maa efterlades af enhver efter eget Godtbefindende, hvorved den fattige og uformuende alletider vil være den, som kommer til at lide mest.

Jeg haaber, respective Dommeren ved denne min simple, men sandfærdige Forklaring af min Sag vil være overbevist om, at jeg er sket Uret af mine ellers kære Bymænd, og at jeg ikke uden god Grund og lang Betænkning har været nødsaget til at anlægge Sag imod dem. Jeg paastaar derfor ifølge førte Bevisligheder 1. at Jens Poulsen, Niels Iversen, Peder Ninn og Therkild Christensen een for alle og alle for een ved Dom bliver tilpligtet at betale mig udi nogenledes Erstatning 30 Rdl., fordi de ved egenmægtig at bygge Baad og drage mine Folk til sig har været Aarsag udi, at min Baad har været oplagt og uden Brug i trende Fisketider, samt at Peder Ninn og Therkild Christensen fremdeles bliver tilpligtet at træde tilbage igen til mit Baadelav som Formænd under de samme Vilkaar som forhen, og 2. at betale udi Mulkt til Agger Sogns Fattigkasse 4 Rdl., fordi de har overskredet den Skik og Brug, som har været til Gavn og Nytte over 40 Aar, samt 3. betale denne aftvungne Processes Omkostninger i alle Maader skadesløst.

Da de indstævnte fire Sagvoldere efter Paaraab erklærede, at de ikke havde videre i denne Sag at fremme, blev Sagen optaget til Doms.

15. December Dom: - Under Sagens hele Drift har Thøger Laug ikke godtgjort eller bevist, at Peder Ninn og Therkild Christensen paa nogen Maade har forpligtet sig til at vedblive Thøger Laugs saakaldet Baadelav, men alene bevist, at saadant var Skik og Brug, følgelig paaligger der ikke heller disse nogen Pligt til efter Thøger Laugs paaberaabte Sædvane at vedblive hans saakaldet Baadelav eller lovlig at opsige ham. Pligt rejser sig fra Forpligtelse, og det er ikke bevist, at her eksisterer nogen Forpligtelse paa Peder Ninn eller Therkild Christensens Side. Thøger Laugs Paastand angaaende hans formentlige havende Monopolium til ny Baads Opbyggelse, hvorefter anføres Loven 5-5-2, kan ikke komme i nogen Betragtning; vel siger Lovgiveren, at man kan saavel paa Brug som Ejendom fange Hævd, og Ejendom bemærker her en korporlig eller legemlig Ting, og Brug staar i Stedet for Brugsret, som er en ulegemlig Ting, men ikke finder Thøger Laug nogen Hjemmel i 5-5-2 for, at han kan fange Hævd paa det, som ene og alene kommer an paa en andens blotte Velvillighed, hvilket just her er Tilfældet. Thøger Laug er altsaa ikke kompetent til at indskrænke sine Medbrødre, at de jo, naar de formaar samme, maa bygge Baad og ernære sig deraf paa lovlig Maade.

Efter de anførte Grunde som og ifølge Sagens øvrige forefundne Omstændigheder bliver indstævnte for Thøger Laugs Tiltale i denne Sag at frifinde. Thi kendes for Ret: Indstævnte Peder Nielsen Ninn, Therkild Christensen, Jens Poulsen og Niels Iversen i Øster Agger bør for Thøger Laugs Tiltale i denne Sag fri at være. Processens Omkostninger ophæves.

Hveden paa Kirkeloftet.

1805 den 17. Maj blev saaledes afsagt Dom i en af det offentlige anlagt Extrarets Sag mod Michel Sørensen med flere af Vester Aggers Beboere for begaaet Tyveri:

I Aaret 1804 den 22. September forulykkede for Aalum Strand i Agger Sogn Smakskibet *Ostermarcke* fra Nismersiel, destineret til London med en Ladning Hvede - noget tør deraf blev oplagt paa Agger Kirkeloft under Forbjerger Thøger Laugs Beopagtning og Tilsyn. Da Thøger Laugs Folk, som han brugte til Hvedens Kastning, erfarede, at en Del deraf var bortebleven, tilkendegav de saadant for ham, hvorpaa han anmeldte samme for Rettens Betjent, som lod undersøge i Vester Agger By og fandt tør Hvede hos Michel Sørensen, Christen Christensen, Christen Thøgersen, Michel Christensen, Peder Willadsen, Søren Michelsen den ældre og Søren Michelsen den yngre. Over disse tilligemed de tre førstnævnte samt tre sidstnævnte Hustruer og Michel Christensens Søster, hvis Navne er Karen Thøgersdatter, Maren Christensdatter, Karen Madsdatter, Kirstine Christensdatter, Maren Thøgersdatter, Margrethe Christensdatter og Zidsel Andersdatter, blev da den 17. November f. A. afholden Præliminærforhør, og den 28. December næstefter samt 3. Januar 1805 har den af Amtet under 26. November sidst beskikkede Aktor Lieut. Prokurator Westenholtz erhvervet et Tingsvidne i Sagen og til 12. Marts stævnet til Doms og samme Dag produceret sit Paastands Indlæg, hvori han formener, at Gerningsmændene vorder dømt til 2 Aars Tugthusarbejde og Fruentimmerne som Medvidere og

Hælere til 1 Aars Tugthusarbejde samt til in solido at betale Aktionens Omkostninger. Den for de tiltalte under 26. November beskikkede Defensor, nu afdøde Jacob Jensen af Thisted, begærede Udsættelse til 4. April, til hvilken Tid Prokurator Overgaard fra Wilholm mødte i Jacob Jensens Sted, og den 3. Maj fremlagde han sit Defensionsindlæg, hvori han indstiller Gemingsmændene til den i Forordning af 20. Febr. 1789 bestemte mildeste Straf for første Gang begaaet simpelt Tyveri, nemlig 2 Maaneders Tugthusarbejde, og de tiltalte Medvidere 1 Maanedes Tugthusarbejde.

Ved Præliminærforhøret og det af Aktor førte Tingsvidne er det tilstrækkelig oplyst og bevist, at tiltalte Michel Sørensen, Christen Christensen, Christen Thøgersen og Michel Christensen har Natten mellem 14. og 15. Oktober 1804 i Samfund stjaalet 4 Tønder Hvede paa Agger Kirkeloft, samt at de tre førstes Hustruer og den sidstes Søster har været Medvidere og Hælere i Tyveriet. Ligesaa er det oplyst, at de tiltalte Peder Willadsen, Søren Michelsen den ældre og Søren Michelsen den yngre Natten imellem den 30. og 31. Oktober i Forening har stjaalet 4½ Tønde Hvede paa samme Kirkeloft, samt at deres Hustruer har været Medvidere og Hælere i Tyveriet. Derimod er det ved det af Defensor Prok. Overgaard førte Contra-Tingsvidne til tiltaltes Forsvar oplyst, at de ej alene ere fattige Husbeboere og haver ingen Avling, men endog paa den Tid Tyveriet skete var højst nødtrængende for Brødkorn, ja om de endog havde haft Penge at betale med, var det næppe fangelig. Deres Næringsvej er aleneste Fiskeri, som i den Tid mislykkedes, at de ikke engang fik saa meget som de nødvendig behøvede at erholde Korn for til deres og Hustruers samt smaa uopdragne Børns Føde. Pligten paalagde dem ej alene at vedligeholde deres Hustruers Liv, men endog at lindre deres Hungersraab, udi i hvis Tilværelse de vare første Aarsag, nemlig deres smaa uopdragne Børn, her stod de, ulovlige Midler at anvende til Korns Tilvejebringelse medførte Straf, men den øjeblikkelige Undergang af Hunger truede dem - Motiverne til at vedligeholde deres Hustruer samt smaa Børns Liv og tilfredsstille deres Jammer og Klage fik da Overvægten, og de greb da til hine ulovlige Midler; deres Hustruer, som skyldte sig selv Livets Underholdning og Børnene de samme Pligter som Faderen, kunde ikke imodstaa Fristelsen, men dulgte Handlingen, som af deres Mænd var begaaet. Det synes, at den mildeste Straf efter Forordn. 20. Febr. 1789 er passende. Thi kendes for Ret, at Michel Sørensen, Christen Christensen, Christen Thøgersen, Michel Christensen, Peder Willadsen, Søren Michelsen den ældre og Søren Michelsen den yngre bør arbejde i Viborg Tugthus hver 2 Maaneder, Karen Thøgersdatter, Maren Christensdatter, Karen Madsdatter, Kirstine Christensdatter, Maren Thøgersdatter, Margrethe Christensdatter og Zidsel Andersdatter hver udi 1 Maaned. Endelig bør de alle for een og een for alle at betale Aktionens og deres Henbringelses Omkostninger til Tugthuset samt Aktors og Defensors Diætpenge med 19 Rdl. 3 mk til Aktor, til Jacob Jensens Stærvo 6 Rdl. og til Prokurator Overgaard 7 Rdl. 3 mk. -

Om det første Tyveri, Natten mellem den 14. og 15. Oktober, oplystes ved Forhøret, at det var let nok at komme ind i Kirken, da den altid stod aaben, derimod var Døren til Loftet laaset, og Thøger Laug, som havde paataget sig Tilsynet med den oplagte Hvede, havde

Nøglen i Forvaring. Men i Vesterenden af Kirken var der et Pulpitur med Stolestader, paa et af disse stod Michel Christensen op og skød en Fjæl fra Hullet paa Loftet og kom derigennem op paa Loftet.

I Sognepræst Bendix' Erklæring til Retten om de anklagede Fiskere hedder det om en af dem: "Hans Opdragelse har vel været som Aggerboernes sædvanlige - slet nok, og hans moralske Dannelse vel ej stort bedre". Om Søren Michelsen den yngre skriver han: "Han er en god og meget skikkelig Mand, men derhos meget fattig og har fire smaa Sønner, hvoraf den yngste kun er et halvt Aar. Hans tunge Kaar og sørgelige Forfatning kender jeg

meget nøje, og jeg er saa overbevist om Mandens gode Tænkemaade, at jeg tør sige, det kun var den haardeste Nød, der har bragt ham til den Gerning, hvorfor han nu er under Aktion, ligesom jeg og er vis paa, at han ingenlunde har været Formanden, men har ladet sig forlede af andre. Ogsaa mig er det ej ganske ukendt, hvor tung en Byrde Armod er og hvor kummerfuld en Forfatning at have mange dejlige Børn (det er de dog altid i Forældres Øjne) og intet Brød. Hvor jeg ønsker, at min Bøn formaaede noget, da vilde jeg ene for denne Mand bede, at Naaden maatte gaa for Retten!"

(Historisk Årbog for Thisted amt 1942, side 147-159)